

Масштабування міграційних процесів – детермінанта посилення соціальної вразливості в умовах економічно-політичних потрясінь

Мульська Ольга Петрівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
24.04.2023	Економіка	314.72

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7861494>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Доведено, що формування й реалізація державної політики управління міграційними процесами в Україні актуалізується, з одного боку, посиленням зовнішньої міграції населення, а з іншого – послабленням стійкості економічної безпеки, вимиванням інтелектуально-кадрового та трудового потенціалу. Підтвердженнями першого є критичне зростання коефіцієнта вибуття населення, збільшення кількості вперше оформлених договорів на перебування українських емігрантів у країнах ЄС, висока інтенсивність загальної міграції населення з України до основних країн-реципієнтів людських ресурсів ЄС, високий рівень внутрішньої міграції, критично висока міграційна активність населення із сільських територій. Аргументовано, що масштабування міграції населення призводить до поширення соціальної вразливості, а низький рівень ефективності стримування зовнішньої і використання соціально-економічного потенціалу внутрішньої міграції значною мірою зумовлений системними прогалинами державної політики управління міграційними процесами в Україні.

Ключові слова: міграція, національна безпека, соціальна вразливість, ВПО, регулювання, Україна.

The scaling of migration processes is a determinant of increasing social vulnerability in conditions of economic and political upheavals

Abstract. It is proved that the formation and implementation of the State policy of migration processes management in Ukraine is actualized, on the one hand, by strengthening of external migration of the population, and on the other hand, by weakening the stability of economic security, erosion of intellectual, human and labor potential. Confirmation of the first is a critical increase in the dropout rate, an increase in the number of newly executed contracts for the stay of Ukrainian emigrants in the EU, high intensity of total migration of the population from Ukraine to the main recipient countries of EU human resources, a high level of internal migration, critically high migration activity of the population from rural areas.

It is argued that the scaling of population migration leads to the spread of social vulnerability, and the low level of efficiency of restraining external and using the socio-economic potential of internal migration is largely due to systemic gaps in the State policy of

¹ доктор економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» <https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>

migration management in Ukraine (that does not fully implement such functions of public administration as analysis and monitoring of migration processes, planning and programming of management policy migration, formation of institutional, organizational and institutional and legal support, stimulation and motivation for re-emigration or economic activity of the population, control). Deepening gaps in the system of public migration management leads to critical consequences for the development of the national economy of Ukraine: disharmonization of the Ukrainian system of accounting for international migration with the European one, low level of capitalization of human development, labor shortage, socio-economic asymmetries of regional development, reduction of revenues to the country's budgets, increased intellectual migration, low level of commercialization of scientific developments, etc.

Keywords: migration, national security, social vulnerability, IDPs, regulation, Ukraine.

Вступ

У сучасних умовах глобалізації, зближення національних економічних систем, діджиталізація всіх сфер суспільного життя, розвиток віртуального ринку праці, ринків капіталу, інновацій і IT-послуг, з одного боку, повномасштабна війна РФ проти України, соціально-економічна невизначеність та економічно-політичні потрясіння, з іншого боку, призвели до масштабування міграційних, зовнішніх і внутрішніх, процесів. Міграція населення, особливо зовнішня, як соціальний і економічний феномен, впливає на стан ринку праці та сферу зайнятості, національний дохід, капітальні інвестиції, ВВП, рівень збереження і розвитку людських ресурсів. Міграційна криза в Україні, яка набула критичних розмірів у 2022 р., призвела до послаблення національної та економічної безпеки країни, регіонів і громад, поширення соціальної вразливості населення, зменшення потенціалу економічного відновлення країни через вимивання людських ресурсів.

Міграція населення в умовах соціально-економічної невизначеності потребує належного контролю, обмеження й стримування масштабів, збереження або зміни структури. Неконтрольоване зростання обсягів зовнішніх і внутрішніх міграційних процесів призведе до посилення соціального навантаження на бюджети з причин утримання біженців і переселенців [14], втрати внутрішнього інтелектуально-кадрового ресурсу [2], соціо-економічного регресу прикордонних територій, де зовнішня міграція набула особливо критичних розмірів [7; 21], поширення проблеми вимушеної нелегальної зайнятості [20], соціально-просторової дезінтеграції регіонів [10; 3].

Збільшення рівня дивергенції соціально-економічного розвитку між країнами (регіонами) донорами та реципієнтами людських ресурсів, диференціація умов і рівнів оплати праці посилюють міграційні аспірації населення, збільшуючи соціальну нерівність і вразливість населення. Масштабування міграційних процесів призводить до послаблення стійкості і стабільної життєздатності соціально-економічних систем, загострення деструктивних чинників безпеки, що позначається на неконтрольованих міграційних процесах особливо в умовах невизначеності [1], загрозам національної безпеки [11], послабленні соціально-економічної і демографічної безпеки територій як результат посилення дії чинників pull-середовища міграції [7; 22], погіршенні ключових структурних характеристик економіко-ресурсного потенціалу держави [12; 13], зворотній міграції іммігрантів та осіб, які повернулися після еміграції, а також розвитку інших соціально-гуманітарних і суспільних проблем.

Тісні зв'язки міграційних процесів і соціально вразливості чітко простежуються на прикладі регіонів України, де зовнішні міграційні процеси, зокрема інтелектуальна, трудова та стаціонарна міграція молоді (сімей), а також новітні форми міграції бізнесу,

інтелектуальної власності та технологій, набули критичних обсягів, що загрожує сталому розвитку національної економіки через поглиблення соціально-демографічних диспропорцій (депопуляція поселень, зменшення демографічного та трудового потенціалу, декапіталізація детермінант людського розвитку, поглиблення соціальної нерівності, девальвація освіти, зникнення середнього класу), втрату ресурсного забезпечення (інтелектуально-кадрового, фінансово-інвестиційного, інноваційно-технологічного), дестабілізацію процесів економічного відтворення і відродження [17; 21].

Повномасштабна війна РФ проти України, як наслідок міграційна криза, поширення соціальної вразливості, особливо серед внутрішньо переміщених осіб, поглиблення бідності та збільшення прекаріату стало тригером активізації наукових досліджень на предмет міграції як детермінанти послаблення економічної і соціальної безпеки території. Розвинулися нові теорії безпеки (з урахуванням чинника міжнародних міграційних переміщень та міграціології (з причин безпечності середовища проживання), встановилася нова парадигма формування (збереження) основ безпеки держави в середовищі глобалізації [5], зростання мобільності та інтенсифікації міграцій населення планети, внутрішніх переміщень [13; 14; 8] тощо. Дослідження вектору «міграція – соціальна резилентність» сприяли напрацюванню управлінських рішень в руслі політики регулювання еміграції [6; 17], скерування міграційного капіталу в інвестиції [8; 21], створення високооплачуваних робочих місць (ІТ-сфера, сфера освіти та науки, охорони здоров'я та ін.), забезпечення соціальної резилентності, формування соціальної відповідальності за збереження людського і трудового капіталу в умовах зростання міграційних аспірацій населення [22], зростання добробуту домогосподарств як вагомого чинника стримування міграційних намірів громадян та збереження цілісності родин [16].

Метою статті є ідентифікація закономірностей зовнішньої міграції як детермінанти посилення соціальної вразливості населення в умовах економічно-політичної нестабільності.

Результати

В умовах низьких стандартів життя, інфляційних процесів, лімітованих заощаджень, переважання частки споживчих витрат у загальній структурі витрат і відсутності умов капіталізації людського розвитку потенційна міграція трансформується у реальну. Особливо різко міграційні аспірації зростають у періоди фінансово-економічних і системних криз, а також революційних змін, які є основними чинниками-стимуляторами зростання зовнішньої міграції населення України, особливо працеективного віку. Так, лібералізація візового режиму між ЄС і Україною у червні 2017 р., з одного боку, відсутність соціально-економічної стабільності, гідних умов праці, низький рівень конкурентоспроможності національного ринку праці, освітньої і наукової сфери, з іншого боку, стали драйверами посилення зовнішньої міграції населення України, зокрема трудової і освітньої. Наприклад, у 2000 р. і 2010 р. Україна займала п'яте та шосте місце відповідно у рейтингу країн за темпами зовнішньої міграції, а у 2017 р. – 8 позицію після Сирії і Пакистану [4].

Мінімізація негативних наслідків, ризиків і загроз еміграції населення як і використання потенціалу міграції в цілях пришвидшення темпів економічного зростання і зміцнення безпеки національної економіки потребує якісного і ефективного регулювання міграційних процесів, у т.ч. грошових та інших трансфертів трудових мігрантів. Результативність управління міграційними процесами залежить від якісного та комплексного інформаційно-аналітичного забезпечення, що впливає на прийняття обґрунтованих рішень органами державної і регіональної влади щодо

стримування міграційних потоків і стимулювання реєміграції. Основними емпіричними показниками міграції в Україні є кількість прибулих, вибулих і сальдо зовнішньої міграції, які демонструють зміну чисельності населення унаслідок зміни місця реєстрації. Однак, облік міграційних процесів в Україні за структурно-динамічними характеристиками відсутній, зокрема і статистичні дані щодо трудової, освітньої, сезонної і маятникової зовнішньої міграції. Державною службою статистики України проводилися декілька досліджень трудової міграції, однак системний моніторинг міграційних процесів відсутній.

Так, сальдо міждержавної міграції України за 2005-2021 рр. мало додатні значення, 2002-2004 рр. – період найбільших обсягів еміграції населення, а також показників відношення вибулих до безробітних і економічно активного населення (рис. 1). Для порівняння, у 2002 р. і 2021 р. сальдо міграції становило -33,79 тис. осіб і +19,14 тис. осіб, а співвідношення вибулих до безробітних – 3,58 % і 1,32 % відповідно. Протягом 2002-2020 рр. кількість вибулих і прибулих в Україні зменшилася на 57,1 тис. осіб і 16,1 тис. осіб відповідно. Однак, така позитивна динаміка не свідчить про зменшення обсягів зовнішньої міграції населення чи збільшення імміграційної привабливості України, а є результатом недообліку зовнішньої міграції.

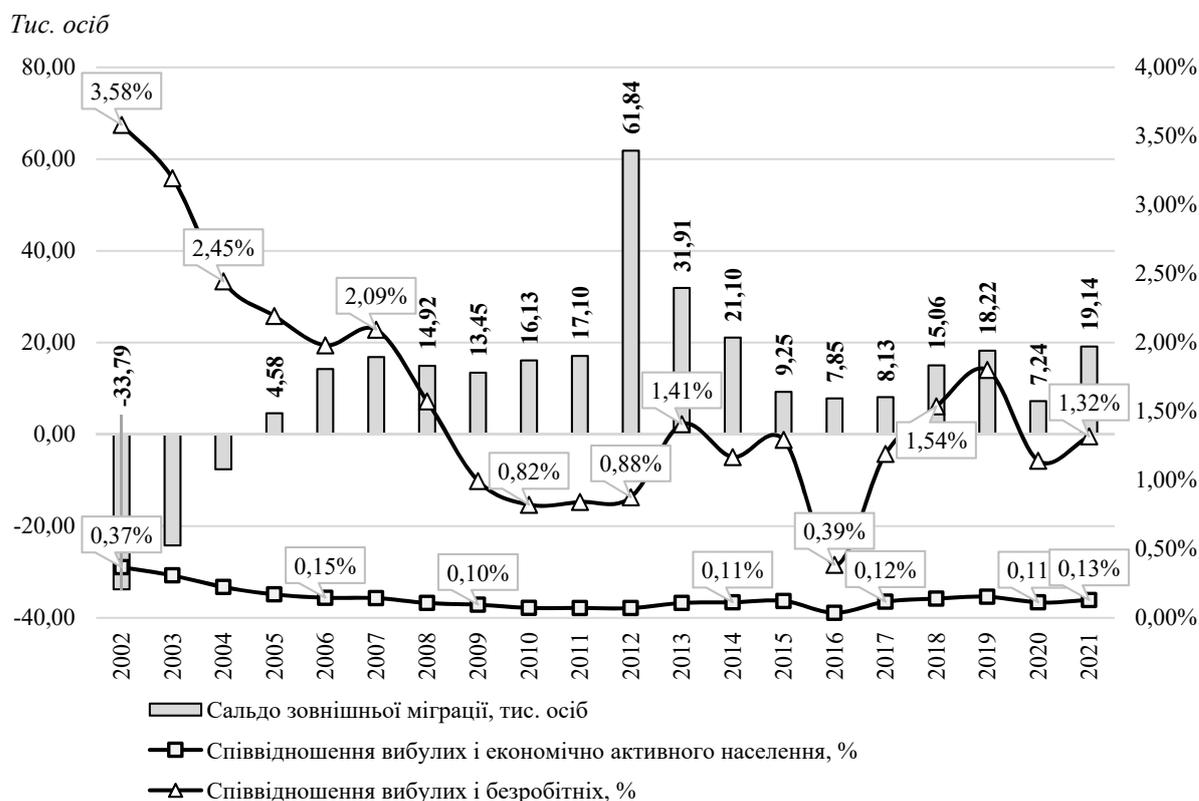

Рис. 1. Динаміка зовнішньої міграції населення України, 2002-2021 рр.

Примітка: 2014-2021 рр. – без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: побудовано на основі даних [4; 18]

Показник прибуття іноземців до України у розрахунку на 100 тис. населення у 2010 р. становив 67,0 осіб, що на 4,1 особи менше, ніж у 2020 р. За 2010-2013 рр. кількість іммігрантів в Україні зросла на 51,7 осіб, що є результатом відновлення економічного потенціалу країни та привабливості українських закладів вищої освіти освітньої сфери для іноземних студентів. Однак, за 2014-2020 рр. обсяги імміграційних процесів зменшилися у 2 рази [19].

Враховуючи, що в Україні облік іммігрантів є комплексним, фіксуються усі випадки прибуття, то можна вважати, що кількість іммігрантів в Україні у проекції динаміки загальної міграції населення і асиміляції іноземного населення, є незначна, а імміграційний тиск на ринок праці та економічну кон'юнктуру – слабкий, у порівнянні з еміграційною ситуацією, яка набуває загрози національній безпеці України. Зокрема, у 2020 р. за даними Національного банку України трудових мігрантів нараховувало близько 3 млн осіб, а на постійне місце проживання за кордон виїхало понад 3,3 тис. українців. Міністерство соціальної політики України у 2019 р. облікувало понад 3,2 млн трудових мігрантів [18].

Варто наголосити, що безвізовий режим між Україною і ЄС спричинив інтенсифікацію міграційної активності населення, особливо трудової міграції. За 2017-2019 рр. Державна прикордонна служба України зафіксувала 42,6 млн перетинів кордону громадянами України з країнами ЄС, серед яких 9,2 млн за біометричними паспортами, у т.ч. майже 3 млн без віз. За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України за 2017-2018 рр. 18 % дорослого населення України перетнули кордон із країнами ЄС, з них 7,6 % – подорожували, 5,4 % – відвідували друзів чи родичів, 4,7 % – шукали роботу, 0,5 % – виїжджали з метою навчання, 1,1 % – відвідували професійні заходи (виставки, конференції) [21].

За період 2010-2019 рр. найбільшими країнами-реципієнтами людських ресурсів з України були Німеччина, Польща, Російська Федерація, Чехія, США і Білорусь. Так, у 2010 р. показник вибуття до Російської Федерації становив 12,9 осіб у розрахунку на 100 тис. населення, а до США – 2,1 осіб, Німеччини – 4,1 осіб.

У 2016-2017 рр. відбулася кардинальна зміна міграційного вектору «Схід-Захід» відносно країн працевлаштування українських трудових мігрантів, що спостерігається у динаміці наведених індексів. Так, наприклад, кількість мігрантів до Польщі зростає втричі [4]. Зростання обсягів трудової міграції, особливо у 2014-2015 рр., зумовлене кризовими явищами української економіки, повільним упровадженням реформ і невисоким рівнем оплати праці порівняно з країнами ЄС. Зокрема, спостерігається збільшення коефіцієнту прибуття до Польщі й Угорщини до 1,9 і 1,03 осіб у 2019 р. при 0,4 і 0,3 осіб у 2010 р.

Макроекономічні потрясіння, політична нестабільність і зростання невпевненості громадян у можливості покращення соціально-економічного становища посприяли подальшому нарощуванню міграційного потенціалу України, про що і свідчить значне зростання коефіцієнтів вибуття у 2019 р. Так, найбільшими країнами-реципієнтами людських ресурсів з України у 2019 р. були Німеччина (4,8 осіб у розрахунку на 100 тис. населення), США (11,1 осіб) і Польща (2,0 осіб). Натомість коефіцієнт вибуття населення до Російської Федерації зменшився у 2 рази.

За даними OESD у 2019 р. найбільша кількість еміграційних процесів з України до країн ЄС були спрямовані до Польщі (близько 96 тис. осіб), Чехії (22 тис. осіб) й Угорщини (близько 18 тис. осіб). Варто відзначити, що структура міграційних векторів за географічною спрямованістю у 2010-2019 рр. зазнала змін. Зокрема, у 2010 р. ТОП-країною ЄС для українських емігрантів була Італія (близько 30 тис. осіб).

Примітно, що обсяги стаціонарної міграції українців до країн ЄС також збільшилися. У 2000 р показник кількості емігрантів у Польщі становив 150-200 тис. осіб, у 2014-2017 рр. – 275-285 тис. осіб, а у 2019 р. – 433,8 тис. осіб; у 2010 р. у Чехії – 48 тис. осіб, у 2016 р. кількість українських емігрантів збільшилася на 15,8 тис. осіб, а у 2019 р. показник становив 105,9 тис. осіб; чисельність українців у Португалії за 2004-2009 рр. збільшилася у 33,8 разів (з 1,6 тис. осіб у 2004 р. до 52,3 тис. осіб у 2009 р.), у 2019 р. кількість українців становила понад 29,7 тис. осіб [9].

За даними Євростату, кількість дозволів на перебування громадян України на території ЄС-27 за 2010-2019 рр. подвоїлася і становила у 2019 р. близько 1,3 млн, зокрема найбільше трудових емігрантів з України перебувало в Польщі (476 тис. осіб), Італії (231 тис. осіб), Чехії (145 тис. осіб), Іспанії (94 тис.), Німеччині (84 тис.), Угорщині (56 тис. осіб). Кількість уперше оформлених дозволів на перебування за 2010-2019 рр. зросла у 4,7 разів, лише у 2018 р. спостерігалось зменшення на 25,01 тис. договорів, порівняно з 2017 р. Так, 79,23 % договорів видано у Польщі, з них 90 % – короткострокові (3-12 місяців), отримані громадянами України для виконання сезонних робіт.

Недостовірність статистичної інформації щодо міжнародної міграції в Україні підтверджують й дані Державної прикордонної служби України. Так, кількість перетинів кордону свідчить про високу міграційну активність населення, що включає трудову, освітню та інші види міграції. Тому, можна припустити, що показник сальдо перетину кордону українцями може виступити індикатором оцінювання масштабів реальної еміграції населення, а сальдо перетину кордону іноземцями – індикатором масштабів реальної імміграції у країні.

Динаміка від'ємного сальдо перетину кордону українцями за 2008-2020 рр. підтверджує тезу про методологічну та інформаційно-статистичну прогалину моніторингу міграції населення України. Так, у 2008 р. кількість громадян, які в'їхали на територію України, була на 2,3 тис. меншою, ніж ті, які виїхали. У 2014 р. кількість «емігрантів» зросла у 60 раз, а у 2018 р. – у 159 раз. У 2019-2020 рр. спостерігається різке скорочення кількості перетинів кордону громадянами України, причиною чого є обмеження просторової мобільності через поширення пандемії COVID-19. Натомість сальдо перетину кордону іноземцями не має значних обсягів у порівнянні зі значеннями показника сальдо перетину кордону українцями. Так, у 2011 р., 2015 р. і 2018 р. сальдо імміграції, яке становило -8,8 тис. осіб, -2,8 тис. осіб і -13,74 тис. осіб відповідно, свідчить, що Україна є транзитною країною для іммігрантів до країн ЄС. Лише у 2010 р. і 2013 р. спостерігаються високі значення сальдо перетину кордону іноземними громадянами (98,6 і 94,5 тис. осіб відповідно).

Основною причиною трудової еміграції українців за кордон є відсутність високооплачуваного робочого місця з гідними умовами праці, за 2014-2019 рр. економічні чинники-стимулятори трудової еміграції посилювалися політичними та безпековими. Задля оцінювання причин, масштабів і характеристик трудової еміграції з України Державною службою статистики України проведено лонгitudні (2008 р., 2012 р., 2017 р.) соціологічні дослідження у формі опитування домогосподарств (понад 20 тис.). Відповідно до результатів опитування за кордоном у 2008 р. працювало 1,5 млн осіб або 5,1 % працездатного населення, у 2012 р. – 1,2 млн осіб або 3,4 % громадян у віці 15-70 років, у 2017 р. – 1,3 млн осіб або 4,5 % населення відповідного віку (без урахування населення неконтрольованих Урядом територій) [18].

Якщо в період 2010-2014 рр. показник інтенсивності трудової міграції з України (у розрахунку на 1 тис. виїздів за кордон) знижувався, то, починаючи з 2016 р., спостерігається тенденція до його стабільного підвищення. Поштовхом до цього стала політико-економічна нестабільність 2014-2015 рр. і тривала соціально-економічна стагнація. Крім того, розширення можливостей офіційного працевлаштування українських громадян в країнах ЄС також пояснює наведену динаміку трудової міграції.

З іншого боку, інтенсивність загальної міграції з України упродовж 2010-2018 рр. (окрім 2014 р.) мала лише висхідну динаміку, показник збільшився із 0,374 до 0,673. Таким чином, більша частина обсягів міграції з України припадає саме на країни ЄС. Так, за показником інтенсивності загальної міграції з України переважає Польща (236,06 виїздів у розрахунку на 1 тис. населення України у 2018 р.). Високими

значеннями показника характеризуються також Угорщина (73,6), Німеччина (12,6), Італія (7,3). Інтенсивність загальної міграції з України за 2010-2018 рр. зросла за всіма аналізованими країнами (за винятком Чехії). Особливо високими стали темпи зростання інтенсивності міграції до Іспанії (у 4,9 рази), Польщі (у 2,7 рази), Італії (у 2,6 рази), Угорщини (188,2 %), Німеччини (144,8 %).

Вагомими були значення інтенсивності трудової міграції з України (у розрахунку на 1 тис. виїздів до відповідної країни) в Греції (47,7 осіб) та Німеччині (18,4 осіб). Однак, у решти з аналізованих країн ЄС інтенсивність трудової міграції з України залишається значно нижчою – в межах 0,3-2,7 офіційно працевлаштованих осіб на 1 тис. виїздів. У динаміці за 2010-2018 рр. інтенсивність трудової міграції з України до Німеччини та Польщі істотно зросла (на 185,9 % та 178,6 % відповідно).

Одним із джерел інформації про реальну кількість громадян України, що перебувають за кордоном, є консульський облік, який здійснюється українськими дипломатичними та консульськими установами за кордоном. Міністерство закордонних справ України надає статистичні відомості щодо статусу громадян України за кордоном. За період 2014-2018 рр. кількість осіб, що перебувала на консульському обліку в закордонних дипломатичних установах України, зменшилася на 52 тис. осіб (491 тис. осіб у 2014 р., 2015 р. – понад 490 тис. осіб, 2016 р. – 475 тис. осіб, 2017 р. – 445 тис. осіб, 2018 р. – 438 тис. осіб).

Повномасштабне військове вторгнення призвело до масових жертв серед мирного населення, масштабного руйнування цивільної інфраструктури, паніки, що змусило мільйони людей стати зовнішніми мігрантами або біженцями. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість вимушено переміщених осіб від початку війни станом на кінець квітня 2022 р. становила близько 13 млн осіб, з яких за межами України – 5,3 млн осіб. Більшість тих, хто змушені були покинути нашу країну, – жінки і діти (90 %). Основними реципієнтами вимушено переміщених з України осіб здебільшого стали країни, з якими вона межує. У перші дні війни ці країни значно спростили процедуру перетину кордону. Найбільше наших громадян (2,9 млн осіб) прийняла Польща, що становить близько 60 % усіх біженців. Значно менше виїхало до Румунії (783 тис. осіб) та інших країн-сусідів.

Проблема вимушеної внутрішньої міграції виникає вдруге за роки незалежності; у 2014 р. Україна вперше стикнулася з інституційними, нормативно-правовими, фінансовими та інституційними проблеми регулювання внутрішніх переміщень. У 2022 р. в умовах повномасштабної війни РФ проти України регулювання внутрішньої вимушеної міграції, а також задоволення потреб, вирішення проблем ВПО вимагає більш системного та комплексного підходу. Це зумовлено відсутністю системного пролонгованого моніторингу масштабів, потреб і викликів ВПО у приймаючих громад.

Значна частина ВПО, залишаючи своє постійне місце проживання, втратили повністю або частково власне майно, а, відтак, їхня фінансова безпека послабилася, рівень якої вже у приймаючій громаді має значну залежність від обсягів соціальної та іншої допомоги. За результатами дослідження, виконано в рамках гранту «Інструменти підтримки інтеграції ВПО до життя у Підберізьцівській територіальній громаді: пілотний проєкт на Львівщині» за фінансової підтримки Міжнародного фонду Відродження, встановлено, що рівень доходу після вимушеної міграції понад третини ВПО становить до 5 тис. грн, що на 25,0 в.п. менше, ніж до початку війни. Найбільш чисельну групу серед ВПО становлять особи, обсяги доходів яких рівні 5-10 тис. грн. Водночас, для значної частини ВПО, які змушені були покинути попереднє місце проживання, відбулася зміна джерел доходів і посилилася залежність від різних видів соціальної допомоги. Так, одними із основних джерел доходів ВПО громади є соціальні

виплати (83,8 %), заробітна плата (37,8 %), допомога від родичів (18,9 %), пенсія (8,1 %), допомога від волонтерів (2,7 %) [15].

Найбільш актуальними проблеми для 68,6 % ВПО на даний час є відсутність власного житла, а для 11,4 % – відсутність роботи за фахом. Примітно, що 5,8 % ВПО відчувають дефіцит потрібного одягу, соціальних виплат. Побутові та безпекові проблеми сьогодення для значної частини ВПО (8,6 %) додатково актуалізує і відсутність роботи загалом. Проблема зі житлом є екзистенційним викликом як для ВПО, так і для ОМС, які через невисокий рівень фінансової самодостатності (у т.ч. незначні обсяги власних доходів) не можуть забезпечити ВПО безкоштовним власним житлом (рис 2). Тому існування проблеми зруйнованого житла на попередньому місці проживання ВПО особливо гостро поглиблюється і проблемою відсутності житла у приймаючій громаді.

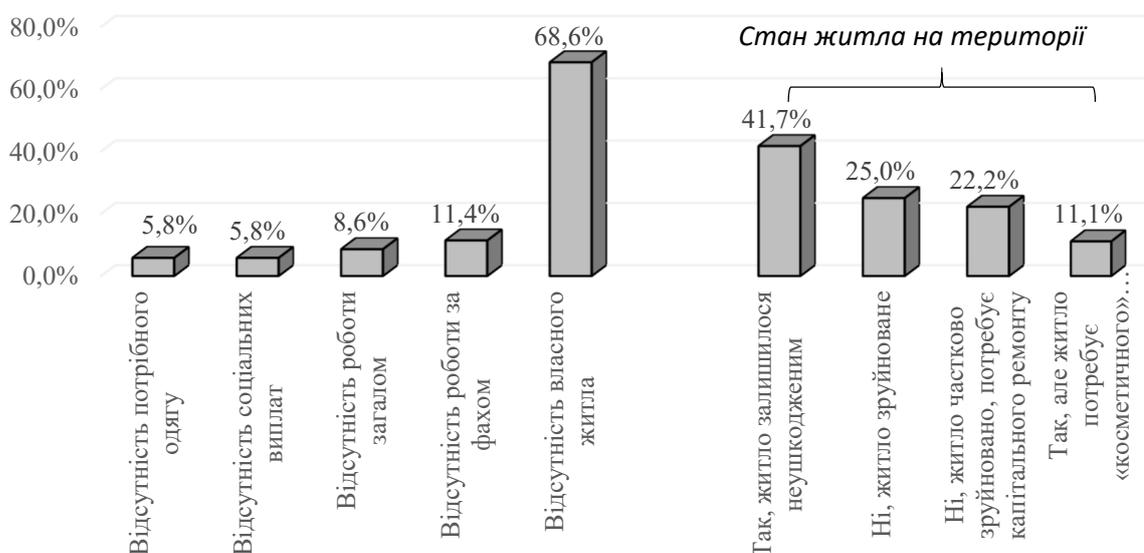

Рис. 2. Детермінанти соціальної вразливості ВПО у Львівській області, 2022 р.: соціологічний зріз

Джерело: побудовано на основі даних соціологічного дослідження

Масштабування внутрішніх міграційних процесів в Україні призвело до виникнення низки проблем для, з однієї сторони, самих ВПО, а з іншої, органів місцевого самоврядування, місцевих жителів і громад загалом. Найбільшою проблемою ВПО є забезпечення їхньої фінансової стійкості та зростання соціальної вразливості. Втрата власного житла, фінансового забезпечення, а, відтак, місця праці та джерел доходів стали причинами посилення залежності ВПО від зовнішньої допомоги, зокрема соціального забезпечення, волонтерської допомоги та інших форм донатів. Проблема незадовільного фінансово-матеріального стану ВПО поглиблюється і викликами щодо пошуку місця тимчасового проживання ВПО. Так, основними територіями-реципієнтами ВПО є області Карпатського регіону (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька), у яких ринок оренди житла і особливо безкоштовного соціального житла є дефіцитним. Неготовність регіонів приймати велику кількість ВПО позначилася і на збільшенні тиску на соціальну інфраструктуру та зменшенні якості соціальних послуг. Проблема соціального напруження між постійним населенням і ВПО, а також зростання конфліктів, у т.ч. мовних, конфесійних, міжетнічних та ін., є одними із перешкод для інтеграції та асиміляції ВПО у приймаючий соціум.

Висновки

Поглиблення глобалізаційних процесів, лібералізація візового режиму, відкриття ринків праці європейськими країнами, повномасштабна війна РФ проти України є тригерами масштабування зовнішніх міграційних процесів, а також драйверами міграції бізнесу, «відтоку мізків», позитивних міграційних аспірацій серед молоді. Вимушена внутрішня міграція в умовах війни РФ проти України змінила вектори сталого розвитку та функціонування приймаючих громад, трансформуючи систему ресурсного забезпечення територій, особливо інтелектуально-кадрового та людського (деформація статевовікової, професійної та ін. структури). Водночас володіння інформацією щодо майбутніх планів ВПО на предмет залишитися у громаді, виїхати за кордон чи повернутися на попереднє місце проживання дозволяє не лише покращити безпекові умови та задовільні інтереси та потреби усіх верств населення, але й прискорити процеси соціально-економічного поступу в їх якісному зрізі через акумулювання і використання потенціалу ВПО у вигляді нових знань, умінь, навичок, набутих соціальних зв'язків, ділових контактів і становища в суспільстві, інноваційних бізнес-ідей, накопичених фінансово-економічних ресурсів. Рівень готовності, бажання і позитивні наміри ВПО розвивати людський потенціал, у т.ч. ефективно власні фінансові ресурси задля задоволення економічних інтересів, свідчить про високий рівень ефективності адаптаційних механізмів ВПО до життя у громадах. Швидка інтеграція ВПО у приймаючий соціум і використання потенціалу ВПО може стати одним із драйверів економічного поступу території, посилення її фінансової резилентності тощо.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка методично-прикладного підходу до оцінювання соціальної вразливості ВПО і векторів використання потенціалу міграційних процесів на темпи економічного відновлення територій.

Список використаних джерел

1. Bello V. The spiralling of the securitisation of migration in the EU: from the management of a 'crisis' to a governance of human mobility? *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2022. Vol. 48 (6), pp. 1327-1344. DOI: [10.1080/1369183X.2020.1851464](https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1851464)
2. Burov I. Labour migration as a consequence of the government's socio-economic policy over the past four years (2014-2018). *Ukrainian Society: monitoring of social changes: collection of scientific papers*. 2018. Vol. 6 (20), pp. 166-170.
3. Plyash O., Smoliar L., Lupak R., Duliaba N., Dzhadan I., Kohut M., & Radov D. Multidimensional analysis and forecasting of the relationship between indicators of industrial and technological development and the level of economic security. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. Vol. 5/13 (113), pp. 14-25. DOI: 10.15587/1729-4061.2021.243262.
4. International migrants by country. URL: <https://www.pewresearch.org/global/interactives/international-migrants-by-country/>
5. Lori N., & Schilde K. A Political Economy of Global Security Approach to Migration and Border Control. *Journal of Global Security Studies*. 2020. Vol. 6 (1). <https://doi.org/10.1093/jogss/ogaa011>
6. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., & Vasylytsiv, T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8(1), pp. 70-88. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.04>

7. [Mulska O., Levytska O.](#), Zaychenko V., Vasylytsiv T., Ilyash O. Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 2021. Vol. 19(4). [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19\(4\).2021.23](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19(4).2021.23)
8. Podolskaya T., Medyakova E., & Kolsnikova N. Migration policy as a factor of national economic security. *The EURASEANs: Journal on Global Socio-Economic Dynamics*. 2019. Vol. 6(19), pp. 51-50. [https://doi.org/10.35678/2539-5645.6\(19\).2019.51-50](https://doi.org/10.35678/2539-5645.6(19).2019.51-50)
9. Rocznik Demograficzny, 2007, 2010, 2019. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny.html>
10. Ruiz-Tagle J. A theory of socio-spatial integration: Problems, policies and concepts from a US perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2013. Vol. 37(2), pp. 388-408. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01180.x>
11. Ryan L. Differentiated embedding: Polish migrants in London negotiating belonging over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2018. Vol. 44(2), pp. 233-251. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1341710>
12. Semiv S., Berezivskiy Y., Baranyak I., Mulska O., & Ivaniuk U. Priorities and tools of regulation of external migration in the Carpathian region of Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 2021. Vol. 7(2), pp. 160-181. <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.09>
13. [Vasylytsiv, T., Mulska, O., Levytska, O., Kalyta, O., Kohut, M., Biletska, I.](#) (2021). [External migration and endogenous development nexus: Challenges for the sustainable macroeconomic policy.](#) *Estudios de Economia Aplicada*, 39(8). <https://doi.org/10.25115/eea.v39i8.4770>
14. Voznyak H., Mulska O., Druhov O., Patytska Kh. & Tymechko I. Internal migration during the war in Ukraine: Recent challenges and problems. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21(1), pp. 312-325. DOI:10.21511/ppm.21(1).2023.27
15. [Voznyak H., Mulska O., Bil M., Radelytsky Y.](#) [Financial wellbeing of households in instability.](#) *Investment Management and Financial Innovations*, 2022, 19(1), 135-144. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.19\(1\).2022.10](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.19(1).2022.10)
16. Біль М.М., Мульська О.П. Добробут як домінанта економічного зростання: концептуально-методичний базис. *Modern Economics*, 23, 2020. С. 6-12. [https://doi.org/10.31521/modecon.V23\(2020\)-01](https://doi.org/10.31521/modecon.V23(2020)-01)
17. Біль М. М., Махонюк О. В., Мульська О. П., Бараняк І. Є., Карп'як М. О. Міграційна мобільність молоді: результати соціологічного дослідження та нові виклики аналізу в умовах війни: науково-аналітичне видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 72 с.
18. Зовнішня трудова міграція населення України. Статистичний бюлетень, 2008, 2012, 2017 рр. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/11/Arch_ztm.htm
19. Кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду (виїзду) – 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
20. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с. <https://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>
21. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2022. 470 с.
22. Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти: монографія / наук. ред. У. Я. Садова. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього», 2016. 288 с. <http://ird.gov.ua/irdp/p20160801.pdf>